

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

6-2025
IJTIMOIY FANLAR

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

A.M.Rasulov

Axborot va axborot makonining ijtimoiy-siyosiy kontseptual asoslari 235

A.A.Salmonov

Inklyuziv jamiyatning ijtimoiy-siyosiy omillari 240

B.X.Tolipov

Yangi O'zbekistonda yoshlar iqtisodiy faolligini sog'lom raqobat madaniyati
asosida rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari 245

F.A.Mirzayeva

Zamonaviy tariqatchilikdagi ijtimoiy-siyosiy muammolar yechimida
"Maktubot" asarining ahamiyati 249

I.M.Arzimatova

Boshqaruv tizimida xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish muammolari 254

I.A.Asatulloev

Siyosiy ta'sirni amalga oshirish vositalari va mexanizmlari 260

O.M.Karimov

Majburiy mehnatga qarshi kurashda xorij tajribasi: muammo va yechimlar 266

Q.Sulaymonov

Siyosiy madaniyatning milliy-madaniy negizlari va o'ziga xos xususiyatlari 269

A.A.So'fiev

Tadbirkor shaxs huquqiy madaniyatini oshirishning ijtimoiy zarurati 273

M.R.Sodiqova

O'zbekiston ipakchilik sanoatida xalqaro hamkorlik aloqalari va uning iqtisodiy
ahamiyati (2000-2021-yillar) 278

S.A.Soxibov

Korrupsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri: O'zbekiston va global kontekstda oqibatlar tahlili 282

Q.A.Pulatov

Sotsial transformatsiya sifatida tizimli jarayon: falsafiy va tarmoqlararo tahlil 286

D.E.Normatova

Qadimgi Xitoyda vujudga kelgan ijtimoiy-siyosiy qarashlar 290

O.M.O'sarkulov

O'zbekistondagi koreys diasporasi milliy identikligining asosiy ko'rinishlari 294

G.I.Hashimova

Harbiy ijtimoiy ish – davlat va fuqarolik institutlarining kontseptual-nazariy,
siyosiy-huquqiy faoliyati tizimi sifatida 299

I.A.Rakhimov

Problems with performance indicators (KPI) set by mahalla chairmen
when evaluating the performance of the "Mahalla seven" 304

S.P.Tojiboyev

Davlat boshqaruvida korrupsiogen xatti-harakatlarning psixosotsial ildizlari 308

TARIX**F.M.Rahmonberdiyev**

XX asr 20 – 50-yillaridagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarining B.Ahmedov hayotida aks etishi 313

F.M.Rahmonberdiyev

Tarixshunoslikda akademik Bo'riboy Ahmedov hayoti va ilmiy faoliyatini
davrlashtirish masalalari: yangi talqinlar 321

E.A.Botirov

Bir olimning izlari: L.M. Landa shaxsiy fondi sahifalariga nigo 328

O.A.Radjabov

Tojikiston temiryo'l tashkiloti va uning faoliyati tarixi 332

S.B.Mamataliyeva

Turkistonning islomgacha bo'lgan davrdagi shishalari tarixi 336

S.I.Yoqubjonov

O'zbekiston hunarmandchiligi: rivojlanishi va xalqaro maydonda bugungi o'rni 342

D.A.Qosimov

Turkiston o'lkasida Farg'ona viloyati pochta-telegraf tizimining tarixiy

UO'K: 331.5:341.23

MAJBURIY MEHNATGA QARSHI KURASHDA XORIY TAJRIBASI: MUAMMO VA YECHIMLAR

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ БОРЬБЫ С ПРИНУДИТЕЛЬНЫМ ТРУДОМ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ

FOREIGN EXPERIENCE IN COMBATING FORCED LABOR: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Karimov Oybek Mo'minjon o'g'li

Fag'ona davlat universiteti, Falsafa va milliy g'oya kafedrasida katta o'qituvchisi (PhD)

Annotatsiya

Jahon hamjamiyatida majburiy mehnatning keng tarqalishiga yordam beruvchi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy omillar, shuningdek qashshoqlik, ta'lim etishmasligi, migratsiya va norasmiy mehnat sektorining ekspluatatsiyaga qarshi qilinayotgan islohotlar boshqaruvning dolzarb muammosiga aylandi. Majburiy mahnatni oldini olish va unga qarshi stretegiyalar ishlab chiqilmoqda. Ijtimoiy jamiyatda ushbu jarayonlarga xorij davlatlari siyosiy darajada baho berganlar.

Аннотация

В мировом сообществе социально-экономические и культурные факторы, способствующие широкому использованию принудительного труда, а также бедность, низкий уровень образования, миграция и продолжающиеся реформы по борьбе с эксплуатацией неформального сектора труда стали актуальной проблемой государственного управления. Разрабатываются стратегии по предупреждению и борьбе с принудительным трудом. Эти процессы получили общественную оценку на политическом уровне со стороны зарубежных стран.

Abstract

In the global community, the socio-economic and cultural factors that contribute to the widespread use of forced labor, as well as poverty, lack of education, migration and the ongoing reforms to combat the exploitation of the informal labor sector, have become a pressing problem of governance. Strategies are being developed to prevent and combat forced labor. In society, these processes have been assessed at the political level by foreign countries.

Kalit so'zlar: Majburiy mehnat, XMT, ekspluatatsiya, zamonaviy davr, H-2A, zamonaviy qullik, IIK, mehnat muhojirlari.

Ключевые слова: Принудительный труд, МОТ, эксплуатация, современная эпоха, H-2A, современное рабство, КРИ, трудящиеся-мигранты.

Key words: Forced labor, ILO, exploitation, modern era, H-2A, modern slavery, CIW, migrant workers.

KIRISH

Majburiy mehnatning butun dunyo bo'ylab tarqalishi, uning shaxslar va jamiyatlarga zararli ta'siri butun dunyo mamlakatlarini tashvishga solmoqda, chunki ijtimoiy-iqtisodiy zaiflik ko'pincha ekspluatatsiya xavfini kuchaytiradi. Ushbu tadqiqot maqolasi xorijiy davlatlarda majburiy mehnatning o'ziga xos muammolari, siyosiy oqibatlari va real hayotiy holatlarini o'rganish hamda inson huquqlari buzilishiga qarshi kurashning murakkab dinamikasi va sa'y-harakatlarini yoritishga qaratilgan. Butun dunyo bo'ylab majburiy mehnatning keng tarqalishi ijtimoiy-iqtisodiy omillarning o'zaro murakkab ta'siri, boshqaruv muammolari va marginal guruhlarining zaifligi bilan bog'liq.

MATERIALLAR VA METODLAR

Olib borilgan amaliy o'rganishlar majburiy mehnatning ko'p qirrali mohiyatini tushunish uchun asos yaratadi va inson huquqlarining bu jiddiy buzilishiga qarshi kurashda individual yondashuvlar zarurligini ta'kidlaydi. Zamonaviy davr (hozirgi vaqt): "zamonaviy qullik" deb ataladigan holatlar mavjud bo'lib, ko'pincha inson savdosi, qarz buyumlar bilan bog'langan majburiy mehnat, ish joylarida zo'ravonlik, pora va tahdidlar orqali amalga oshadi. To'qimachilik, baliqchilik, qishloq xo'jaligi, kon sanoati, xizmatlar kabi sohalarda etkazib berish zanjirlarida ko'zga ko'rinadi.[1] XMT (Xalqaro Mehnat tashkiloti) taxminicha 2020–2023-yillarda dunyoda taxminan 20–28 million kishi majburiy mehnatga duch kelgan. Bu hisob katta ehtimollik bilan "zamonaviy yo'qolgan huquqlar" deb atala boshladi.[2]. Barcha mamlakatlarda majburiy mehnatning keng tarqalishiga yordam beruvchi

SIYOSAT

ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy omillar, shuningdek qashshoqlik, ta'lim etishmasligi, migratsiya va norasmiy mehnat sektorining ekspluatatsiyaga qarshi zaif ta'siri mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Quyida turli mamlakatlarda majburiy mehnatga barham berish yo'lidagi to'siqlar, qonunchilik bazasi va munitsipal sa'y-harakatlar ko'rib chiqiladi. Bunda ushbu muammoni hal qilishga qaratilgan xalqaro konvensiyalar, qonunchilik va siyosatlar keltiriladi hamda turli mamlakatlar tomonidan majburiy mehnatni taqiqlash va oldini olish bo'yicha qo'llanilayotgan o'ziga xos yondashuvlarga oydinlik kiritiladi.

Jumladan: AQSH qishloq xo'jaligi sohasida majburiy mehnat holatlari ko'plab qayd etilgan bo'lib, mehnat muhojirlari duch keladigan qiyinchiliklar, ekspluatatsiya dinamikasi va AQSH qishloq xo'jaligi sanoatida majburiy mehnatni hal qilish va oldini olishga qaratilgan sa'y-harakatlar mavzuga oid muhim ma'lumotlar hisoblanadi. So'nggi yillarda AQSh qishloq xo'jaligi tizimida bir nechta qullik holatlari fosh etilgan hamda sud jarayonlari olib borilgan. Aksariyat hollarda qurbonlar o'z oilalarini boqishga urinayotgan vaqtinchalik ferma ishchilari bo'lgan. Bu ishchilar ish beruvchilari tomonidan bir qator jismoniy zo'ravonliklarga duchor bo'lgan, shuningdek, ularning pasportlari va vizalarini egalik qilish huquqidan mahrum qilingan. Vaqtinchalik immigrant ishchilar, ayniqsa dalalarda ishlaydiganlar, pudratchilar va er egalari tomonidan ekspluatatsiya qilinishiga juda moyil. Yomon niyatli ish beruvchilar barqaror ish va yaxshi maosh haqida yolg'on va'dalar bilan ishchilarni yollashadi. Keyin ishchilar deportatsiya tahdidi va jismoniy zo'ravonlik ostida ishlashga majbur bo'lgan chekka hududlardagi fermer xo'jaliklariga yuboriladi. Ayniqsa, H-2A viza dasturi orqali keluvchi Meksikalik mavsumiy ishchilar, har yili Chili va Perudan choravchilik ishlariga yollangan ishchilar, Ogayo shtatida tuxum yetishtirish fermalarida ishlovchi hujjatsiz o'smirlar, Florida va Karolina shtatlaridagi sitrus bog'laridagi bir necha fermer xo'jaliklari qo'lida taxminan ikki yil davomida qullik hayotini boshdan kechirgan bir guruh ishchilar, Florida janubidagi no'xot va loviya dalalarida ishlagan majburiy mehnat qurboni bo'lgan 100 dan ortiq Gaitlik ishchilar AQSHda hanuzgacha majburiy mehnat qurbonlari mavjud ekanligidan dalolat beradi.[3]. Jamoat nazaridan uzoqda, butun mamlakat bo'ylab mehnat muhojirlari o'z ish beruvchilari tomonidan ruhiy va jismoniy zo'ravonlikka dosh berishadi. Immokali ishchilari koalitsiyasi (keyingi o'rinlarda IIK) kabi tashkilotlar bu muammoni qullikka qarshi dasturlar yaratish orqali hal qilishga doimiy harakatlar olib borishmoqda. IIIKning Adolatli oziq-ovqat dasturi, ishchilarni o'qitish, fermer xo'jaliklarida majburiy mehnatga nisbatan "Nol toqat" siyosati majburiy mehnatga yo'q qilishga qaratilgan asosiy dasturlar hisoblanadi.[4]

Hindiston ham turli sohalarda odam savdosi va majburiy mehnatning tizimli muammolariga duch kelmoqda. Bugungi kunda Hindistonda majburiy mehnat turli sohalarda, jumladan, qishloq xo'jaligida, g'isht ishlab chiqarishda, qurilishda uy mehnatida ko'plab uchramoqda. 1976-yilda majburiy mehnatni yo'q qilishga va uning saqlanib qolishiga yordam beradigan tizimli muammolarini hal qilishga qaratilgan "Majburiy mehnat tizimi" to'g'risidagi qonun qabul qilinganligiga qaramay ijro etish va amalga oshirish ko'pincha majburiy mehnat amaliyotining yashirin va markazlashmaganligi sababli qiyinchiliklarga duch kelmqda.[5] Hindistonda majburiy mehnatga qarshi kurashda qator muammolar saqlanib qolgan, jumladan, mehnat qonunchiligining etarli darajada ijro etilmaganligi, jabrlangan aholining huquqlaridan xabardorligi cheklanganligi va mustahkamlangan ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmalarning saqlanib qolishi. Nodavlat notijorat tashkilotlari, inson huquqlari guruhlar va hukumat tashabbuslariqutqaruv operatsiyalari, reabilitatsiya va siyosiy islohotlarni targ'ib qilish orqali ushbu tizimli muammolarni hal qilishga intilmoqda. Uttar-Pradesh shtatidagi g'isht sanoatida, Bihar qishloq xo'jaligi sohasida sodir bo'lgan majburiy mehnat holatlari hamda shaharlarda jiddiy muammoga aylangan maishiy qullik xabardorlikni oshirish, huquqiy himoyani kuchaytirish va jabrlanuvchilarni qo'llab-quvvatlash kabi sa'y harakatlarni talab qiladi. Shuningdek, bunday sa'y-harakatlar kuchli huquqni muhofaza qilish organlari, ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish, jamiyat ishtiroki va Hindistonda majburiy mehnatdan jabrlangan barcha odamlarning huquqlari va qadr-qimmatini himoya qilish uchun barqaror choralarni o'z ichiga oladi.

Xitoy Xalq Respublikasining qishloq xo'jaligi sohasida odam savdosi va majburiy mehnat murakkab muammolar tarmog'ini ifodalaydi. Mehnat muhojirlarining zaif tomonlari, jinoiy tarmoqlarning roli va ekspluatatsiyaga qarshi kurashda transchegaraviy hamkorlikni amalga oshirish ko'plab amaliy choralarni talab etadi. Ayniqsa, Xitoyning Shinjon-Uyg'ur avtonom rayonida rasmiylar

jismoniy zo'ravonlik, majburan giyohvand moddalarni iste'mol qilish, jismoniy va jinsiy zo'ravonlik va qiynoqlar bilan qo'rqitib, mahbuslarni qo'shni yoki maydon tashqarisida fabrikalarda yoki kiyim-kechak, poyabzal, gilam, ip-kalava, oziq-ovqat, bayram bezaklari, qurilish materiallari, qazib olish materiallari ishlab chiqaradigan ish joylarida ishlashga majbur qilishi haqida ko'plab ma'lumotlar uchraydi. Majburiy mehnat Xitoyda, ayniqsa, siyosiy qo'zg'olon va iqtisodiy qayta qurish davrida tarixiy presedentga ega. [6] Butun 20-asr davomida majburiy mehnatdan mafkuraviy nazorat qilish va turli iqtisodiy maqsadlarga erishish vositasi sifatida foydalanilgan. Ushbu amaliyotning merosi mamlakatdagi zamonaviy majburiy mehnat dinamikasiga ta'sir qilishni davom etmoqda. Xitoyda majburiy mehnatni hal qilish ko'p qirrali masala bo'lib, unga migratsiya, etnik taranglik va iqtisodiy tengsizlik kabi muammolar ta'sir ko'rsatadi. Xitoyda majburiy mehnatga qarshi kurashish bo'yicha sa'y-harakatlar tizimli muammolarni hal qilishni, jumladan, tartibga solishni kuchaytirishni, mehnat huquqlari haqida xabardorlikni oshirishni va ayrim guruhlarining majburiy mehnatga nisbatan zaifligiga hissa qo'shadigan kamsitish amaliyotlariga qarshi kurashishni talab qiladi. Xitoyda majburiy mehnatning davom etishi tarixiy meros, iqtisodiy dinamika va zaif demografiya ta'sirida bo'lgan muammoning murakkab tabiatini ko'rsatadi. Majburiy mehnatga qarshi samarali kurash Xitoy davlati tomonidan keng qamrovli chora-tadbirlarni, jumladan, qat'iy qonunchilik choralari talab qiladi. Majburiy mehnatni taqiqlash rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda doimiy va ko'p qirrali muammo bo'lib qolmoqda. Ushbu inson huquqlari buzilishiga qarshi kurashish doimiy majburiyat, keng qamrovli strategiyalar va bir nechta sektorlarda hamkorlikdagi sa'y-harakatlarni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, majburiy mehnatga barham berish quyidagi elementlarni o'z ichiga olgan yaxlit yondashuvni talab qiladi: Kuchli qonunchilik bazasi va xalqaro konvensiyalar majburiy mehnatni taqiqlashda muhim ro'l o'ynaydi. Bunday huquqiy hujjatlar nafaqat majburiy mehnatni qoralaydi, balki qonunchilik va ijro choralari ko'rish uchun asos bo'ladi. Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlari imkoniyatlarini kengaytirish: majburiy mehnatga qarshi samarali kurashish uchun zaif guruhlarining huquqlarini himoya qilish muhim ahamiyatga ega. Bu mehnat muhojirlari, marginallashtirilgan etnik guruhlar va ekspluatatsiya xavfi yuqori bo'lgan shaxslarning ta'lim olish, huquqiy himoya va ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishni o'z ichiga oladi.

XULOSA

Majburiy mehnatga qarshi kurashish hukumatlar, xalqaro tashkilotlar, fuqarolik jamiyati va xususiylar sektorining jamoaviy majburiyatini talab qiladi. Hamkorlikdagi sa'y-harakatlar va targ'ibot-tashviqot ishlari aholining xabardorligini oshirish, siyosiy islohotlarni ilgari surish va majburiy mehnatga qarshi kurashish bo'yicha samarali chora-tadbirlarni amalga oshirishga ko'maklashishda muhim ahamiyatga ega. Majburiy mehnatga barham berish har bir insonning asosiy huquqlari va qadr-qimmatini himoya qilish bo'yicha barqaror global majburiyatni talab qiladi. Xalqaro hamkorlikni rag'batlantirish, axloqiy biznes amaliyotlarini targ'ib qilish va aholining zaif qatlamlarini kuchaytirish orqali global hamjamiyat majburiy mehnat kishanlaridan xoli kelajak sari harakat qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Human Trafficking." United Nations Office on Drugs and Crime, 2020, <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html>. Accessed 14 Sept. 2020.
2. Ripe for Reform: Abuses of Agricultural Workers in the H-2A Visa Program. Centro de los Derechos del Migrante, Inc., Apr. 2020, <https://cdmigrante.org/wpcontent/uploads/2020/04/Ripe-for-Reform.pdf>. Accessed 15 Sept. 2020.
3. O.Karimov. The Freedom of Labor as a Socio-Philosophical Factor and its Role in Human Development. INTERNATIONAL JOURNAL OF FORMAL EDUCATION, 4 Issue: 6 | Jun-2025
4. O.Karimov. The Axiological Analysis of The Concepts of Labor Freedom and Human Dignity. Modern Journal of Social Sciences and Humanities, Volume 4, Issue 3| July-2025
5. S.Ergashev. Dunyo mamlakatlarida majburiy mehnatga qarshi kurash: misollar, muammolar va strategiyalar. EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Innovative Academy Research Support Center., Volume 4 Issue 1, Part 2 January 2024